

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 352.075.:336.145

Лілія Білуха

*аспірант кафедри регіонального розвитку та місцевого самоврядування
ХРІДУ НАДУ при Президентіві України, магістр державного управління*

ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИЙ МЕТОД У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ СПРОМОЖНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Після прийняття змін до Бюджетного та Податкового кодексів України у грудні 2014 року у розпорядженні органів місцевого самоврядування та їх місцевих бюджетах почали з'являтися значні фінансові ресурси. Перед органами місцевої влади постало важливе завдання – максимально ефективно використання своїх фінансових ресурсів та забезпечення при цьому прямого взаємозв'язку між розподілом коштів і фактичними результатами їх використання відповідно до визначених пріоритетів розвитку громади.

Ключові слова: програмно-цільовий метод, звичайний метод, спроможна територіальна громада, міжбюджетні відносини.

LiIya Biluha

*PhD student of Regional Development and Local Self-Government Department
KhRIPA NAPA under the President of Ukraine*

THE PROGRAM-TARGET METHOD APPLICATION IN ENSURING THE DEVELOPMENT OF THE CAPACITY OF TERRITORIAL COMMUNITIES

Problem setting. *Presenting the problem the author has shown that the reform processes currently taking place in Ukraine left considerable financial resources at the disposal of local budgets. Therefore, the local authorities faced an important task – to maximize the efficient use of their financial resources and, at the same time, to ensure a direct relationship between the distribution of funds and the actual results of their use in accordance with the defined priorities of community development.*

Recent researches analysis. *The study of the implementation of the program-targeted method in Ukraine is fulfilled in the works of famous scientists and practitioners: O.Amosha, T.Babich, S.Bukovynsky, O.Vasylyk, M.Gaponyuk, O.Golynska, Ya.Dyachenko, I.Zapatin, L.Kondusov, A.Maksyuta, K.Pavlyuk, I.Chugunova, I.Shcherbyna and others.*

The purpose of the article is to study the application of the program-targeted method in planning budgets of the capable territorial communities during their formation and for its further effective application.

Paper main body. *It is focused that the regulatory and legal principles of the Ukraine's budgetary system functioning, the budget process basis, intergovernmental fiscal relations and the responsibility for violations of the budget legislation are specified in the Budget Code of Ukraine.*

It is stated that an important part of the budget process is the effective management of budget expenditures. One of the effective means of ensuring the planning and implementation of the budget for the medium-term perspective and for achieving a specific goal is the program-targeted method.

It is proposed to introduce a program-targeted method at the level of local budgets for the following tasks:

- development and approval of the normative legal and organizational-methodological base;*
- the material and technical means update for all the participants of the process of the program-target method transition;*
- training staff at the level of local financial authorities, administrators and recipients of budget funds.*

During the preparatory stage in 2009-2010 an interagency working group was set up to conduct a preparatory work on the development of a methodological framework for the introduction of a program-targeted method for the compilation and implementation of local budgets, which selected more than four dozen local budgets in Zhytomyr, Lviv, Luhansk Oblasts and the Autonomous Republic of Crimea. This allowed to take into account regional differences when creating a typical list of budget programs and indicators of their implementation and use them as cluster centers with the further dissemination of the program-targeted method. In 2011-2013, the eventual introduction of elements of the program-targeted method took place at the level of all local budgets in pilot regions, except for the budgets of villages, towns and cities of rayon status. For the most part, these are oblast budgets, budgets of cities of oblast status, which were already ready for these changes, having a logistics base and relevant specialists.

During the experiment period, the following events were investigated and implemented in the pilot regions:

- the forms of the main documents used during the formation and execution of local budgets according to the program-targeted method and instructions on their filling are developed and approved;*
- a typical list of budget programs is analyzed, developed and approved and results of indicators of implementation of these programs by local budgets are fixed;*
- The Standard Program Classification of Expenditures and Lending to Local Budgets and the Typical Classification of Expenditures and Lending for Local Government Budgets, which do not use the Program-Targeted Method, are developed and approved;*

© Білуха Л. А., 2018.

- analytical and methodological studies of the process of conducting an experiment on the implementation of the program-targeted method at the local level were conducted and documented;
- the corresponding changes have been made to the programs in terms of servicing local budgets according to the program-targeted method;
- updating the material and technical equipment of local financial bodies and territorial bodies of the State Treasury;
- improvement of the forms of documents used in the process of treasury service of local budgets;
- the structure of coding of program classification of expenditures and crediting of local budgets has been developed and approved;
- the process of monitoring and evaluating the effectiveness of budget programs implementation of local budgets is organized;
- the typical departmental classification of expenditures and lending for local budgets has been updated and the codification of the numbering of the standard list of budget programs has been updated;
- training for employees of financial institutions, recipients and managers of budget funds, employees of territorial bodies of the State Treasury in all regions of Ukraine.

The conclusions. Consequently, the application of the program-targeted method in the budget process in the formation and approval of local budgets will enable to monitor the effectiveness and efficiency of using budget funds with the help of the methods of operational monitoring and evaluation of budget programs, and the adoption of management decisions based on the results of such an assessment will ensure the achievement of the result set by the strategic documents of the state, increase of the level of provision of the population by services of the proper quality and, accordingly, confidence in the government. Application of the program-targeted method allows to ensure medium-term budget planning, optimal use of budget funds, as a result achievement of significant economic and social effects, the transition from the maintenance of budget institutions to the provision of high-quality services to the population, raising public awareness about the efficiency of spending the budget of the territorial community and the level of satisfaction of consumers with social and guaranteed social services. Therefore, it will be useful to continue the study of the program-targeted method application in the planning of local budgets of territorial communities and to identify gaps in the existing legislation in order to achieve a more effective result in order to ensure greater capacity of the respective territorial community.

Key words: program-target method, the usual method, able territorial community, inter-budgetary relations.

Постановка проблеми

Процеси реформування, які наразі проходять в Україні, залишили у розпорядженні місцевих бюджетів значні фінансові ресурси. Тому, звичайно, перед органами місцевої влади постало важливе завдання – максимально ефективно використання своїх фінансових ресурсів та забезпечення при цьому прямого взаємозв'язку між розподілом коштів і фактичними результатами їх використання відповідно до визначених пріоритетів розвитку громади. А вирішення даного завдання можна досягти при застосуванні програмно-цільового методу. На законодавчому рівні підставою для запровадження програмно-цільового методу як на державному, так і місцевому рівнях є нова редакція Бюджетного кодексу України, зокрема цьому присвячена ст. 20 «Застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі» [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням питання впровадження програмно-цільового методу в Україні присвячені праці відомих вчених і практиків: О. Амоші, Т. Бабич, С. Буковинського, О. Василик, М. Гапонюк, О. Голинська, Я. Дьяченко, І. Запатріна, Л. Кондусова, А. Максюті, К. Павлюк, І. Чугунова, І. Щербина та ін.

Мета

Метою статті є дослідження питання застосування програмно-цільового методу при плануванні бюджетів спроможних територіальних громад в період їх утворення та для подальшого його ефективного застосування.

Виклад основного матеріалу

Виклад основного матеріалу. Природа та сутність публічного управлін-

ня вимагають чіткої організації всього управлінського процесу та його організаційно-правового забезпечення [4]. Організаційно-правові засади функціонування бюджетної системи України, принципи бюджетної системи України, основи бюджетного процесу і міжбюджетних відносин та відповідальність за порушення бюджетного законодавства визначені у Бюджетному кодексі України.

Зокрема ст. 1 Бюджетного кодексу України регулює відносини, які «...виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання та контролю за дотриманням бюджетного законодавства, і питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства, а також визначає правові засади утворення та погашення державного і місцевого боргу» [2].

У пп. 42 п. 1 ст. 2 Бюджетного кодексу України надано визначення одному із методів бюджетного процесу, а саме - «... програмно-цільовий метод у бюджетному процесі - це метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу...» [2].

У ст. 20 Бюджетного кодексу України описано застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі на рівні державного та місцевих бюджетів. Зокрема, там зазначено, що «...особливими складовими програмно-цільового методу в бюджетному процесі є бюджетні програми, відповідальні виконавці бюджетних програм, паспорти бюджетних програм, результативні показники бюджетних програм» [2]. У свою чергу «...бюджетні програми визначаються головними розпорядниками бюджетних коштів, виходячи з індикативних прогнозних показників обсягів видатків і на-

дання кредитів з бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди, доведених Міністерством фінансів України, разом з інструкцією з підготовки бюджетних запитів, складають плани своєї діяльності на плановий і наступні за плановим два бюджетні періоди (що включають заходи з реалізації інвестиційних проектів) відповідно до прогностичних та програмних документів економічного та соціального розвитку, державних цільових програм з визначенням очікуваних результатів діяльності» [2]. Такі плани діяльності щорічно приводяться у відповідність із показниками державного та місцевого бюджетів на плановий бюджетний період та прогнозом їх на наступні за плановим два бюджетні періоди. Для досягнення визначених цілей головні розпорядники коштів формують бюджетні програми на плановий і наступні за плановим два бюджетні періоди, враховуючи строк реалізації цих програм.

Отже, важливою частиною бюджетного процесу є ефективне управління видатками бюджету. Одним із дієвих засобів забезпечення планування та виконання бюджету на середньострокову перспективу та орієнтованим на досягнення конкретної мети до поставлених цілей є програмно-цільовий метод.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2002 року №538-р було схвалено Концепцію застосування програмно-цільового методу, яка «... визначає мету та основні принципи застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі» [7]. Також у Концепції зазначено що «...метою запровадження програмно-цільового методу у бюджетному процесі є встановлення безпосереднього зв'язку між виділенням бюджетних коштів та результатами їх використання» [7]. Програмно-цільовий метод спрямований на підвищення якості формування бюджетної політики, ефективного розподілу та використання бюджетних коштів, забезпечення прозорого бюджетного процесу, чітке визначення цілі та завдання видатків бюджетних коштів, проведення аналізу причин неефективного виконання бюджетних програм та здійснення оцінки діяльності всіх учасників бюджетного процесу за результатами виконання бюджету, посилення відповідальності всіх учасників бюджетного процесу.

Міністерством фінансів України був виданий наказ від 02.08.2010 р. № 805 «Про затвердження Основних підходів до запровадження програмно-цільового методу складання та виконання місцевих бюджетів» [5], в якому, зокрема, було зазначено, що «законодавчими передумовами запровадження програмно-цільового методу складання та виконання місцевих бюджетів є завдання, визначені у Концепції реформування місцевих бюджетів, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. № 308-р, Декларація цілей та завдань бюджету на 2011 рік (Бюджетній декларації), схваленій постановою Кабінету Міністрів України від 19.04.2010 №315, Програмі економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»» [5]. Також там було зазначено, що «...відповідно до Бюджетного кодексу України одним із принципів, на якому ґрунтується бюджетна система України, є принцип єдності, який забезпечується, зокрема, єдиною правовою базою, єдиною бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів. При застосуванні програмно-цільового методу тільки на рівні дер-

жавного бюджету цей принцип не реалізується у повному обсязі в частині застосування єдиної бюджетної класифікації, оскільки на рівні державного бюджету застосовується програмна класифікація видатків та кредитування державного бюджету, а на рівні місцевих бюджетів – тимчасова класифікація видатків та кредитування місцевих бюджетів» [5].

Для запровадження програмно-цільового методу на рівні місцевих бюджетів необхідно було виконати наступні завдання:

- розробити та затвердити нормативно-правову та організаційно-методологічну базу;
- провести оновлення матеріально-технічних засобів для всіх учасників процесу переходу до програмно-цільового методу;
- здійснити підготовку та навчання кадрів на рівні місцевих фінансових органів, розпорядників та одержувачів бюджетних коштів.

На підготовчому етапі в 2008 році Наказом МФУ «Про затвердження складу Міжвідомчої робочої групи з проведення підготовчої роботи щодо розроблення методологічних засад запровадження програмно-цільового методу складання та виконання місцевих бюджетів» № 716 від 23.05.2008 р. була створена Міжвідомча робоча група з питань розробки теоретико-методологічних засад із запровадження програмно-цільового методу бюджетування на місцевому рівні [6].

Перше засідання робочої групи відбулося у Міністерстві фінансів України 7 липня 2008 року де було визначено, що «...головним завданням групи є проведення у 2008 р. підготовчого етапу для впровадження у 2009-2011 роках експерименту із ПЦМ на місцевому рівні в 3-4 областях України та АРК [5]. У першому засіданні Робочої групи брали участь представники Державного казначейства України, Міністерства фінансів України, Міністерства праці та соціальної політики, Міністерства освіти та науки України, Міністерства охорони здоров'я тощо. Робочою групою було відібрано декілька десятків місцевих бюджетів у Житомирській, Львівській, Луганській областях та АР Крим, що дало змогу враховувати регіональні відмінності при створенні типового переліку бюджетних програм і показників їх виконання та використовувати їх як кластерні центри при подальшому поширенні програмно-цільового методу. Протягом 2011-2013 років проходило поетапне запровадження елементів програмно-цільового методу на рівні всіх місцевих бюджетів у пілотних регіонах, окрім бюджетів сіл, селищ та міст районного значення. Здебільшого це обласні бюджети, бюджети міст обласного значення, які були вже готові до цих змін, маючи матеріально-технічну базу та відповідних фахівців. За період проведення експерименту у пілотних областях були досліджені та здійснені наступні заходи:

- розроблено та затверджено форми основних документів, що використовуються під час формування і виконання місцевих бюджетів за програмно-цільовим методом та інструкцій щодо їх заповнення, а саме: інструкцію про статус та особливості участі у бюджетному процесі відповідальних виконавців бюджетних програм місцевих бюджетів; розроблено та затверджено Правила складання паспортів бюджетних програм місцевих бюджетів; розроблення і затвердження форм паспортів бюджетних програм місцевого бюджету та звітів про його виконання;

- проаналізовано, розроблено та затверджено типовий перелік бюджетних програм та зафіксовано результати показників виконання цих програм місцевими бюджетами;
- розроблено та затверджено Типову програмну класифікацію видатків та кредитування місцевих бюджетів і Типову класифікацію видатків та кредитування для місцевих бюджетів місцевого самоврядування, які не застосовують програмно-цільового методу;
- проведено та зафіксовано аналітичні та методологічні дослідження процесу проведення експерименту з впровадження програмно-цільового методу на місцевому рівні;
- внесено відповідні зміни до самої системи програмного забезпечення в частині обслуговування місцевих бюджетів за програмно-цільовим методом;
- забезпечено оновлення матеріально-технічного оснащення місцевих фінансових органів та територіальних органів Державного казначейства;
- проведено удосконалення форм документів, які застосовуються у процесі казначейського обслуговування місцевих бюджетів;
- розроблено та затверджено структуру кодування програмної класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів;
- організовано процес моніторингу та оцінки ефективності виконання бюджетних програм місцевих бюджетів;
- оновлено Типову відомчу класифікацію видатків та кредитування для місцевих бюджетів і кодифікатор нумерації типового переліку бюджетних програм;
- здійснено навчання для працівників фінансових органів, одержувачів та розпорядників бюджетних коштів, працівників територіальних органів Державного казначейства у всіх регіонах України.

До Бюджетного кодексу України були внесені деякі зміни, якими впровадження програмно-цільового методу було відтерміновано, а отже, у п. 18 Прикінцевих та Перехідних положень Бюджетного кодексу України було, зокрема, зазначено «...що програмно-цільовий метод у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів, які мають взаємовідносини з державним бюджетом, застосовується, починаючи із складання проектів місцевих бюджетів на 2017 рік, а на рівні місцевих бюджетів, які не мають взаємовідносин з державним бюджетом, застосовується починаючи із складання проектів таких місцевих бюджетів на 2019 рік» [2].

Розглянемо два види бюджетного планування – це програмно-цільовий метод та традиційний постатейний метод. Відмінності між програмно-цільовим та традиційним постатейним методами наведено нижче у таблиці 1 [8, с. 37].

Із таблиці 1 чітко видно, що застосування програмно-цільового методу є більш ефективним методом при плануванні бюджету, тому що планування здійснюється не на один рік, а на перспективу – 3-5 років, так як в затвердженій програмі чітко прописується її сутність, цілі, етапи виконання, виконавці та складається кошторис з розрахунком на весь період виконання цієї програми, з розписом видатків на поточний рік та два

наступні роки, зазначаються джерела надходжень та графік проведення видатків.

Чітке визначення відмінностей між програмно-цільовим методом та традиційним постатейним методом у своїй монографії надають науковці Л. Ф. Кондусова, І. І. Нескорородева, І. І. Алексєєнко. Зокрема, вони зазначають, що «...однією з головних відмінностей програмно-цільового від постатейного методу формування бюджету є те, що в розрізі застосування програмно-цільового методу бюджет формується не за функціями, а за програмами. Водночас коди програмної класифікації мають бути пов'язані з кодами функціональної класифікації, що дає можливість представляти бюджет у розрізі функцій, які служать для того, щоб надавати можливість формулювати показники зведеного бюджету, які використовуються для здійснення міжнародних порівнянь та у статистичних цілях. При традиційному постатейному підході бюджет направлений на утримання бюджетних організацій і не аналізується кінцевий результат та доцільність існуючої мережі установ, що для програмно-цільового методу формування бюджету є одним із головних елементів» [3, с. 187].

В новостворених територіальних громадах міжбюджетні відносини здійснюються напряму з державним бюджетом, тому застосування програмно-цільового методу при формуванні місцевих бюджетів територіальних громад є нагальним питанням сьогодення, оскільки при формуванні державного бюджету програмно-цільовий метод застосовується з початку двотисячних років. Це дає змогу громадам:

- чітко визначати напрями своєї діяльності;
- планомірно та прозоро розподіляти видатки, враховуючи графік надходжень дохідної частини бюджету громади;
- проводити чіткий контроль за виконанням кожного етапу затвердженої програми;
- мати перелік першочергових заходів тощо.

На думку деяких науковців «використання програмно-цільового методу планування передбачає: визначення проблеми та формулювання цілей; розроблення та реалізацію програми, спрямованої на досягнення цілей; систематичний контроль за якістю та результатами робіт, передбачених програмою; коригування заходів, спрямованих на реалізацію цілей» [1, с. 19].

Місцеві цільові програми – це комплекс науково-дослідних, дослідно-конструкторських, виробничих, соціально-економічних, організаційно-господарських та інших заходів, що забезпечують ефективне вирішення завдань у сфері економічного, екологічного, соціального і культурного розвитку адміністративно-територіальної одиниці. Основою ідеології програмно-цільового методу є відповідність здійснених бюджетних видатків досягнутому результату. В основі такого підходу лежить механізм формування комплексу програм, на виконання кожної з яких виділяються ресурси міського бюджету, необхідні для досягнення запланованих програмних результатів. Правильне формування та застосування бюджетних програм сприяє ефективному розподілу та використанню коштів, і робить більш прозорою інформацію про бюджет. За методологією програмно-цільового бюджетування, бюджетна програма є основою і єдиною «бюджетобудівною цеглиною».

Основні відмінності між програмно-цільовим та традиційним постатейним методами планування бюджету

Програмно-цільовий метод	Традиційний постатейний метод
Планування бюджету здійснюється на середньострокову перспективу – 3-5 років	Планування бюджету здійснюється на короткострокову перспективу – на 1 рік
Бюджет формується в розрізі затверджених бюджетних програм та КЕКВ	Бюджет формується у розрізі бюджетних функцій (КФК) та КЕКВ
Властиве детальне обґрунтування видатків бюджету при його підготовці, аналізі та ухваленні відповідних рішень	Відсутнє належне обґрунтування видатків бюджету при його підготовці, аналізі та ухваленні відповідних рішень
Обґрунтування бюджетних запитів, з огляду на фактичні та планові показники результативності	Обґрунтування бюджетних запитів відповідно до визначених норм, за допомогою оперування такими економічними категоріями замість того, щоб оцінювати доцільність цих видатків
Відповідальність за виконання програм, оскільки за кожною бюджетною програмою передбачено закріплення конкретного відповідального виконавця	Відповідальність пов'язана лише зі своєчасним, повним і цільовим витрачанням бюджетних коштів
Посилення прозорості витрачання бюджетних коштів	Складність розуміння конкретного напрямку фінансування
Орієнтованість на раціональність використання та економії бюджетних коштів	Відсутність стимулів до скорочення витрат та економії бюджетних коштів
Наявність змагальності, тобто спрямованості державних ресурсів до тієї сфери, де вони можуть бути використані з максимальною віддачею	Недостатня орієнтованість на досягнення конкретних результатів діяльності, оскільки фінансування – факт існування об'єкта фінансування

Всі кошти, що закладаються до бюджету, незалежно від їх призначення, повинні вноситися до відповідної бюджетної програми. Відповідно, в бюджеті не повинно бути сум, які б перебували поза будь-якими програмами. При формуванні програми необхідно детально та точно описати кожен із її елементів [1, с. 32].

Висновки

Отже, застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі при формуванні й затвердженні місцевих бюджетів надає змогу відстежувати результативність і ефективність використання бюджетних коштів методами проведення оперативного моніторингу і оцінки виконання бюджетних програм, а прийняття управлінських рішень за результатами такої оцінки – забезпечить досягнення результату, встановленого стратегічними документами держави, підвищення рівня забезпеченості населення послугами належної якості і, відповідно, довіри до влади. Застосування програмно-цільового методу дозволяє забезпечити планування бюджету на середньострокову перспективу, оптимальне використання бюджетних коштів, досягнення в результаті значного економічного і соціального ефекту, перехід від утримання бюджетних установ до надання послуг високої якості населенню, підвищення обізнаності громадськості щодо ефективності витрачання коштів бюджету територіальної громади та рівня задоволення споживачів суспільних та гарантованих соціальних послуг. Тому корисним буде проведення подальшого вивчення питання застосування програмно-цільового методу при плануванні місцевих бюджетів територіальних громад та визначення прогалів у чинному законодавстві з метою досягнення більш ефективного результату для забезпечення більшої спроможності відповідної територіальної громади.

Література.

1. Ахламов А. Г., Голинська О. В. Програмно-цільовий метод як інструмент виконання функцій державно-

го управління в сучасних умовах: наук.-метод. розроб. Київ: НАДУ, 2012. 60 с.

2. Бюджетний кодекс України. Закон України № 2456-VI від 08.07.2010 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

3. Кондусова Л. Ф., Нескорородева І. І., Алексєєнко І. І. та ін. Управління фінансовими ресурсами місцевого бюджету: монографія. Харків: Вид. ХНЕУ, 2011. 289 с.

4. Куц Ю. О. Природа та сутність державного управління. Теорія та практика державного управління та місцевого самоврядування: електр. зб. наук. пр. Херсон: Херсонський національний технічний університет. 2013. № 12. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/Kuc_s.pdf.

5. Про затвердження Основних підходів до запровадження програмно-цільового методу складання та виконання місцевих бюджетів. Наказ Міністерства фінансів України № 805 від 02.08.2010 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/documents/rmg144-2010-%F0>.

6. Про затвердження складу Міжвідомчої робочої групи з проведення підготовчої роботи щодо розроблення методологічних засад запровадження програмно-цільового методу складання та виконання місцевих бюджетів. Наказ Міністерства фінансів України № 716 від 23.05.2008 р. URL: <http://www.ibser.org.ua/news/zasidannya-mizhvidomchoyi-robochoyi-grupy>.

7. Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 538-р від 14.09.2002 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=538-2002-%F0>.

8. Сучасна бюджетна система : правила та процедури : Навчальний посібник / за заг. ред. В. В. Зубенка; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ - II) впровадження». Київ, 2017. 184 с.